

VIDÉK – TÁRSADALOM - TÖRTÉNET
TANULMÁNYOK A BARKÓSÁGRÓL

STUDIA BARKONUM IV.

Szerkesztette:
Alabán Péter

Lektorálta:
Dr. Paládi-Kovács Attila

Tördelő és műszaki szerkesztő:
Dolezsár Zoltán

Borítóterv és fotó:
Dolezsár Zoltán – Dulai Lajos

Kiadja:
Borsodszentgyörgy Község Önkormányzata

Felelős kiadó:
Németh Gyula polgármester

© *A szerzők, 2016*

ISBN 978-963-12-7360-1

A nyomást és kötést készítette:
Edarno Kft., Ózd

Felelős vezető:
Barta Csilla ügyvezető

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Alabán Péter:</i> Előszó	5
<i>Paládi-Kovács Attila:</i> Bolhád, Erdőhát, Barkóság. Tájnevek északon	11
<i>ifj. Németh Gyula:</i> Fejezetek Borsodszentgyörgy történetéhez a kezdetektől 1903-ig.....	23
<i>Tengely Adrienn:</i> A barkó falvak erkölcsi hiányosságai a 20. század elején az esperesi látogatási jegyzőkönyvek tükrében.....	31
<i>Nagy Péter – Rác Piroska:</i> Férfiak a gyárban – Nők az egészségügyben. A Csutka és a Kaposvári házaspár életpályája	39
<i>Kovács Béla:</i> Szentsimoni emlékek a két világháborúból 1. rész	55
<i>Vasas Attila:</i> Szentsimon papjai az elmúlt évszázadokban	73
<i>Farkas Tibor:</i> Cipó-telep.....	79
<i>Nagy Péter:</i> Huszonévesen a parlamentben – Nagy Zoltán képviselősége (1958-1966).....	93
<i>ifj. Vass Tibor:</i> Szentsimon sportja (1924-2015)	99
<i>Vasas Attila:</i> Természeti értékek a Barkóság területén	123
<i>Nagy Péter:</i> In memoriam: Dr. Lehoczky Alfréd (1926-2016).....	129
Könyvszemle (recenziók).....	131
Szerzőink.....	139

BOLHÁD, ERDŐHÁT, BARKÓSÁG. TÁJNEVEK ÉSZAKON

Paládi-Kovács Attila

A magyar nép táji-történeti tagolódását lexikon-szócikkekben bemutató Kósa – Filep-féle kötetben - egyik korai tanulmányomra hivatkozással - találjuk a *Bolhád* tájnév magyarázatát, a vele megnevezett vidék hozzávetőleges meghatározását. E szócikk szerint „a Salgótarján szomszédságában emelkedő *Medves* hegycsoport és a Rima folyó közötti dombvidék népi használatú tájnéve Gömör és Nógrád megyék területén. 1918 óta nagy része Csehszlovákiához tartozik”.¹ Ez a meghatározás ismétlődik a magyar tájneveket történetiségükben vizsgáló, a tájnévadás motivációját és tájneveink etimológiáját nyomonkövető kötetben. A szerző, Juhász Dezső feltevése szerint a *bolha* főnév *-d* képzős származéka vált tájnévvé, de eredete homályos. Ha a *Bolhás* helynevekhez hasonlóan az állatvilágra utalna, ezzel a tipológiai jellemzővel egyedül állna a tájnevek között. További vizsgálatot kíván a tréfás névadás, továbbá a pusztaság személynévből eredő településnév tájnév-válásának, jelentésbővülésének lehetősége.²

Kiss Lajos könyve, a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* első kiadása még nem, de a második, bővített kiadás már foglalkozott a Bolhád földrajzi név vizsgálatával is. Megjegyzi, hogy a középkorban a Cserhát közepén emelkedő Szanda-hegyet (546 m.) Bolhád-hegy-nek hívták (1150 körül/13-14. század: „ad montem Bulhadu” Anonymus 33). Hozzá teszi, hogy a Bolhád helynév a *bolha* főnév származéka, miként a *Bolhás* (lásd Szilasbalhás) is az.³

Bolhád helynevet, még kevésbé tájnevet, az újkori topográfiák, ország-ismeretések geográfiák és megyei monográfiák nem említenek. Prinz Gyula emelte be tájnévként a földrajzi irodalomba a *Magyarország tájrajzát* összefoglaló munkájában. Forrást nem jelölt meg, illetve a „palóc nép” tájnévadását emlegette, amikor megtette a Gömörrel, Tornával, a Csereháttal egyenrangú tájnévvé. Fejtegetését érdemes szó szerint felidézni: [A Bolhád] „Az Ipoly, Rima, Zagyva és Tarna közös hátsága egyáltalán nem gyűjtőteknője az életnek, hanem csak földalaktani egység, melyet a tájképi hasonlatosság ereje kapcsol össze. A palócok népi öntudata semmiféle tájnak vagy vidéknek nem adott nevet, csak éppen ezt a hátságot, illetve annak az Ipolyfő, Fülek és Pétervására közötti főrészt ruházta fel a Bolhád névvel. Olyan kevés népi eredetű vidéknevünk van, hogy szívesen terjesztjük ezt valami-

---

1 Kósa László–Filep Antal, 1975: 73. Hivatkozás Paládi-Kovács Attila, 1968. lapszám nélkül, de ott ez a tájnév nem lelhető fel.

2 Juhász Dezső, 1988: 64.

3 Kiss Lajos, 1988. I.: 322. A bolha, egy fajta apró vérszívó rovar neve, szláv eredetű és már a 12. század óta kimutatható kölcsönszó a magyarban. TESz I. 332.

vel szélesebbre, beleértve az egész Mátra-hegyhátot. Az bizonyos, hogy Bolhád-nak nemcsak sajátos jellege, hanem délen a Mátrában hatalmas kerítésfala is van. Uralkodik rajta az óharmadkori tábla szertefoszló völgyeivel és vulkáni hegyeivel, víznélküli birkalegelőivel.⁴

Prinz tájféldrajzában a „Bolhád keleti szomszédságában két rokon és össze is nőtt vidék van, a Rimavidék és Gömör. Ez a kettő és társaságukban Torna és a Cserehát alkotják négyesben a Sajó egész vízgyűjtő területét.”⁵ Ez a „népi eredetű”-nek vélt Bolhád tájnév a 20. századi néprajzi és nyelvjárási gyűjtésekben nem bukkan fel, s a tájféldrajzi kutatás is inkább maga alkotta megnevezésekkel élt (pl. *Ózd-Pétervásári dombság, Heves-Borsodi dombság*).⁶

Visszatérve a földrajzi név középkori formájára és jelentésére, Anonymus Gestájához kell fordulnunk, ahol nem találunk pontos topográfiai meghatározást. Az 1200 körül alkotó Névtelen szövege magyar fordításban: „Árpád vezér [...] tanácsot tartván sok katonát hadba küldött, hogy Gömör és Nógrád várának népét meghódítsák neki [...] Ezeknek a hadra kelő katonáknak a fejeivé és vezéreivé nagybátyjának, Hüleknek két fiát: Szovárdot és Kadocsát rendelte, meg aztán Hubát, a fejedelmi személyek egyikét. Ez a három úr, miután megkapta az engedelmet Árpád vezértől, arról a helyről indult el, amelyet Pásztónak mondanak, s előbb a Hangony vize mellett lovagolt, majd ezen a folyón átkelt a Sajó folyó mellett. Innen Gömör várának a részein vonultak tovább, és eljutottak a Bolhád-hegyig, majd a nógrádi részeken haladva a Galga vizéhez értek. Innen pedig útjukat folytatva a Duna partján mentek, majd a Verőce vizén átkelve táborot ütöttek az Ipoly folyó mellett.”⁷

A gesztában említett helynevek felhasználásával Györffy György térképet szerkesztett *Anonymus Magyarország 1200 körül* címen, amit mellékletként helyeztek el a szöveg végén. A térkép megmutatja Árpád és a sereg Anonymus által vázolt úrvonalát és a honfoglaló vezéreknek a főszereg útjától elágazó útvonalait is. Az Északi-középhegységben mindössze két hegység, a *Mátra erdő* és a *Bolhád* nevét említi a geszta, ezzel szemben a folyók és a helységek nevei nagy számban tűnnek fel. Györffy György is rámutat, hogy „három vidék tűnik ki apró helyek ismeretével; Buda a Csepel-szigettel együtt, Borsod a Hegyaljával, végül Csongrád tágabb környéke.”⁸ A helynevek közül említhető *Miskolc*, [Diós]Győr, *Kács*, *Emőd*, *Tapolca*, *Örsurvára*, *Borsodvár*, *Gömörvár*, nyugatabbra *Pata*, *Pásztó*, *Nógrád*, *Verőce*. A víznevek között kisebb folyócskák, patakok neveit is megtaláljuk az említett északi térségből: *Sajó*, *Hangony*, *Bódva*, *Ostoros*, *Nyárad*, *Hejő*, *Eger*, *Galga*,

4 Prinz Gyula, é. n. [1936] I.: 317-318.

5 Prinz Gyula é. n. [1936] I.: 318.

6 Bulla Béla, 1962: 156.

7 Anonymus, 1977: 107. Pais Dezső fordítása.

8 Györffy György, 1977: 19-20. A térképmelléklet a 133. oldal után található.

kelebre a *Takta* és a *Hernád*. Hiányzik a *Zagyva*, *Tarna*, *Rima*, *Gortva*, *Laskó*. A borsodi térség közeli ismerete alapján Györfly felteszi, hogy P. magiszter hosszabb időn át ott élt, s talán származása szerint is „otthon volt” az Aba-nemzettség vidékein, Heves, de még inkább Ujvár [Abaúj] és Borsod megyei birtokain.⁹

A *Bolhád-hegy* (montem Bulhadu) lokalizálását a Pais Dezső és Györfly által szerkesztett jegyzetekben találjuk: „Ma a Cserhát-hegység Nógrád megyében.” [A Cserhátal való azonosítást támogatja, hogy a cserhádi Szanda vár régi neve Bolhád volt.]¹⁰ A földrajzi név kiterjesztése a Cserhát egészére nem bizonyítható. Györfly és Kiss Lajos csupán a *Szanda*-bércre (546 m) vonatkoztatja a 13. századi *Bolhád* hegységnevet.¹¹

A Bolhád tájnév tehát törölhető az Északi Felföld újkori tájféldrajzának listájáról, noha a felejtés menetéről, meg a Cserhát hegység- és tájnév meggyökeresedésének idejéről keveset tudunk. A Börzsöny és a Mátra közötti hegyvidék nevéként viszonylag későn tűnik fel. Lipszky 1808-ban kiadott térképeinek repertóriumában megtalálható, de korábbi előfordulásait még nem ismerjük. A helynév-történet kutatói szerint a Szécsénkétől északra fekvő, 349 m magas Cserhát hegy neve vonódott át az egész környező hegyvidékre.¹² Az abaúji *Cserhát*, valamint az Ér és a Berettyó felső szakasza közötti *Cserhát* tájnév használata a 16-17. század óta adathozható. A Nógrád megyei Cserhát tájnév is valószínűleg a 17-18. században vált megszokottá a kortársak nyelvében. *Kemeneshát* régi népi neve szintén *Cserhát*, *Cser*,¹³ Veszprém egyik városrészének neve is Cserhát, de ezek konkrét adatolásától itt eltekintünk.

A Gömörben és Borsodban a 20. században gyakran emlegetett *Erdőhát* tájnév országosan a Cserhátnál is elterjedtebb. Juhász Dezső munkája (*A magyar tájnévadás*, 1988) 12 *Erdőhát*nak nevezett tájat említ. Fontos tudni, hogy az *Erdőhát*, *Erdőháttság* már a középkor századaiban is gyakran használt tájnév volt. Az Északi Felföldön Gömörben és Nógrádban is ezzel jelöltek meg egy-egy szűkebb vidéket a gyepek határán. Nógrádban a megye felső harmada nagyrészt az Ipoly forrásvidékének erdő borította medencéjére, az ún. *Erdőhát*ra terjedt ki. Azt övezte északnyugaton a *Korcs-erdő*vel kezdődő *Zólyomi-erdő* (Osztrovszki-hegység) vonulata, északon, Ipolyfőnél pedig annak fenyves része, melyet *Fekete-erdő*nek neveztek. 1327-ben *Erdeuhath* (Izbistye), 1342-ben *Erdeuhath* (Szinó) alakban írják a tájnevet.¹⁴

9 Györfly György, 1977: 20-21. oldal és a térképmelléklet.

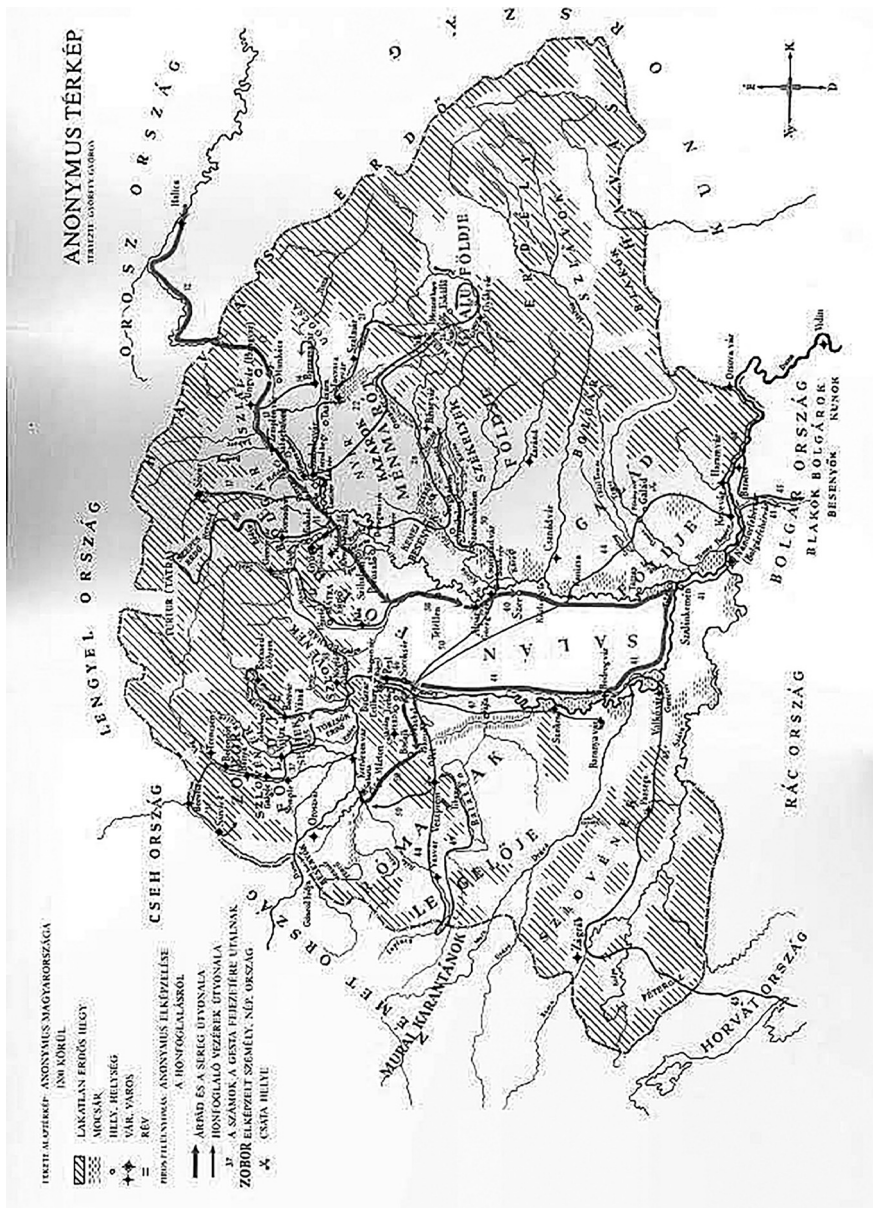
10 Anonymus, 1977: 141.

11 Györfly György, 1998. IV.: 209, 211. „az erdők borította hegyekből a szandai Bolhád-hegy (545 m) emelkedett ki legjobban, s adott nevet a mai Cserhátnak”. „A szandai Bolhád-hegynél eredő Galga” kapcsán is említi. Lásd még Kiss Lajos, 1988. I.: 322.

12 Kiss Lajos, 1980: 161; Juhász Dezső, 1988: 67-68.

13 Kósa László–Filep Antal, 1975: 128.

14 Györfly György 1998. IV. 209.

1. térkép: Anonymus térképe¹⁵

15 Anonymus, 1977: 136-137.

Gömörben az Ákos nemzetség telepítései a tatárjárást követő fél évszázadban (1243 után) a Sajó és a Csetnek folyók völgyében történtek, egyes falvak azonban már a mellékvölgyekben, sőt az erdőben épültek. A 19 új falu közül 6 a pelsőci *Nagy-hegy* körül, annak lábánál, az *Erdőháton* fekszik, további 9 falu a Csetnekhez tartozó hatalmas erdőségben, a többi három-négy (Rozslozsnát is idevéve) Lice és Kövi határában létesült.¹⁶ Az Árpád-kori Magyarország földrajzában azt találjuk, hogy „A fenyvesekből a bükkösökbe átmenő alacsonyabb hegyvonulatokat a pelsőci uradalomban Erdőhátnak nevezték.” Az 1318-ban felbukkanó *Erdouhat* nevet Györffy az Ardó szóval kapcsolja össze és arra következtet, hogy a tornai erdőuradalom erdőővi, „ardói” őrizték az erdőket.¹⁷ Tornában ma is több falunév őrzi a hajdani erdőővi nevet (pl. Hídvérgardó, Pelsőcardó).

„A Sajó és a Rima folyóktól délre, a Gortva és a Hangony patakok közötti dombos, erdős táj” neveként használatos *Erdőhát* név korai történetére Juhász Dezső által felhozott korai adatok azonban nem a dél-gömöri, hanem borsodi, abaúji tájak történetére utalnak. Az 1559. évi adalék Szikszó vidékére, a Cserehát déli szélére utal: „Szikszo vidikin az *Erdő hatat* el rablottac vala.” Az 1706. évi adat Miskolc, Putnok táját említi,¹⁸ ami már közelebb van a Rima és a Hangony vizéhez, de pontosan nem lokalizálható.

Az első biztos adat a dél-gömöri és a vele összefüggő borsodi Erdőhát tájnév használatára 1699-ben készült malomösszeírásból ismeretes. Egy levélből, melyet az egri káptalan dékánjához címeztek megtudható, hogy az *Erdőhát* vidékén használatos *kila* „majd csak nem egyez a kassai félköböllel. Egerben és a Mezőségen sokkal nagyobb”. A vízimalmok összeírását feldolgozó és közreadó Ila Bálint leszögezi, hogy a forrásban kétfajta *kila* szerepel, az „erdőháti (Borsod megye Gömörrel határos része, Bélapátfalva környéke), amely csaknem azonos a kassai félköböllel, tehát csaknem 41,5 liter, és az „egri” – az Egerrel szomszédos Mezőségen is ezt használják – az előbbinél sokkal nagyobb.”¹⁹ Az *erdőháti kila* tehát kisebb volt, mint az egri, de nagyobb a füleki és a nógrádi kilánál, s talán a *rozsnyai szapunál* is.²⁰ A vízimalmok és malomkövek listája a Barkósághoz vonható települések közül Bélapátfalván és (Sajó)Várkonyon 1-1 malmot, 1-1 malomkővet tartalmaz, Allóban (Arló) 2-2-t, Mónusbél-pusztán viszont 3 vízimalom működött 1-1 kövel. Ennyit csak Szilvásváradon írtak össze a lista készítői.²¹

16 Ila Bálint, 1976. I.: 152-153.

17 Györffy György, 1987. II. 539, 557.

18 Juhász Dezső, 1988: 73.

19 Ila Bálint, 1964: 421.

20 Paládi-Kovács Attila, 2003: 193.

21 Ila Bálint, 1964: 415-425.

Időrendben haladva a következő adalék Vályi András topográfiájában található 1796-ból: Azt írja az *Erdőhát* vagy *Erdőhátság* vidékéről, hogy „Így neveztetik egy kerület Borsod Vármegyében.”²² Fényes Elek művei közül a *Magyarország geographiai szótára* két település kapcsán említi az Erdőhát tájnevet 1851-ben. Akkoriban mindkettő Borsod vármegyéhez tartozott és fontos forgalmi helyen feküdt. A cisztercita kolostoráról ismert [Bél]Apátfalva utolsó szerzeteséről megörökíti azt a néphagyományt, miszerint „az Egerbe vivő országúton öletett meg a Kisszoros nevű helyen, melly eset emlékeit a nép vidéki szokás szerint még ma is fenntartja az által, hogy az arra menő utas azon helyre egy fagallyat hány, melly *paprakás*nak neveztetik. Az egész *erdőháton* az illy esetek emléket így szokták fenntartani.”²³ Ugyancsak a Bélapátfalváról szócikkben egy másik összefüggésben is használja az Erdőhát tájnevet, amikor az 1750-51 fordulóján kitört jobbáglázadást történetét ismerteti: „Az apátfalvi jobbágyok lázadása az *erdőhátság* más helyeire is át kezdvén terjedni, a megye Németh József szolgabírónak meghagyja, hogy a vidéki nemességet fegyverrel szólítván, azokkal a lázadást csillapítsa le, s a lázadókat fogassa el.”²⁴ Korának vallási viszonyairól is tájékoztat a Sajónémeti községet bemutató szócikk: „E helységen keresztül megy a Miskolcra a borsodi palócság által lakott úgynevezett *erdőhátra* menő országút, s e helységtől felfelé az *erdőháton* mindenütt katolikus nép lakik.”²⁵ Itt kell megjegyezni, hogy Sajónémeti határában ömlik a Sajóba az egykori Borsod és Gömör megyék határát kijelölő Hangony vize, melyről már Anonymus is megemlékezett. (A „felfelé” irányjelzés nyilván a Hangony völgyében történő haladásra vonatkozik a hajdani Hangonyfő, a későbbi Domaháza irányába.)

Tovább tágitja az Erdőháthoz sorolt térséget a Hunfalvy János szerkesztésében 1867-ben Gömör és Kishont vármegyéről kiadott monográfia. A néprajzi fejezet szerzője (Kiss Antal) közli, hogy „A magyarok a megye déli felét lakják, legnagyobb részben tiszta magyarsággal szólnak: *palócok* délnyugaton Sőregen, Almágyon, Péterfalán, Czereden, Dobfeneken és Báston laknak, a *barkók* pedig délen az ún. *Erdőhátat* foglalják el; szójárásuk tisztább a palóczokénál, ezeknek mégis sok szavaival és kiejtésével élnek.”²⁶ Ezt a közlést – noha bizonytalanságban hagyja az olvasót a gömöri Erdőhát holléte felől – később szinte szó szerint átvették a későbbi szótárak, lexikonok (Pallas, Révai, Új Magyar Lexikon) és a néprajzi összefoglalások is (Malonyay, Viski, Gunda). Elsősorban a megyehatár mentén élő katolikus falvak Ajnácskő, Dété, Gesztete, Jeszte, Zabar, Hangony,

22 Vályi András, 1796. I.: 594.

23 Fényes Elek, 1851. I.: 29.

24 Fényes Elek, 1851. I.: 31.

25 Fényes Elek, 1851. III.: 138.

26 Hunfalvy János (szerk.), 1867.: 207. Lásd még Uo.: 88.

Szentsimon, Uraj, Velkenye, Sajópüspöki sorolhatók a gömöri Erdőhát, illetve a barkók falucsoportjába.²⁷

Az Erdőhát ismerői és a tájnév következetes használói közé tartozott Komoróczy Miklós, a millenniumi megyemongráfia és a *Magyar Nyelvőr* szerzője. A monográfia Gömör-Kishont vármegye néperől szóló fejezetében írja: „Az Erdőhátságon fekvő barkó községekben: Szentsimonban, Alsó- és Felső-Hangonyon a sötétfekete labji dívik, a mely zsinórral és pitykével egyaránt gazdagon van díszítve.²⁸ Következtesen elkülöníti a barkókat a palóctól. Barkó falunak említi Sajópüspököt, Szentsimonyt, Alsó- és Felső-Hangonyt.²⁹ Korábbi álláspontjából némileg engedve 1915-ben már megengedőbben fogalmaz a palócok és a barkók elkülönüléséről: „A barkó palócnak palóc, de nem csupán a gömörmezei [...], hanem kizárólag a Borsod, Gömör és Heves vármegyék összeszögellésében, az úgynevezett *Erdőhátságon* fekvő, s ethnografiailag teljesen elszigetelt *Barkófeld* eredeti magyar fajnépe.”³⁰

Az Erdőhát tájnév használatát Borsod megyében a 19. században már az imént említett *Barkófeld*, *Barkóság* térségnév kezdte felváltani. Ennek első nyomát a *Tudományos Gyűjtemény* 1834-es évfolyamában találjuk. Egy kilétét fel nem fedő borsodi honfi Borsod Kebelének egy fia aláírással levélben tiltakozott a borsodi köznép palócnak nevezése ellen: „A Tudományos Gyűjteményben olvasható egy helyütt Borsod Vármegyei Palótzokról, mikre nézve jelentem ezen észrevételemet: hogy Borsodi Köznépnel itteni Palótzot hallatlan említeni. Jegyzésem ugyan csak szóhadgyomány lehet még is; - talán méltó figyelni ilyenekre. A Sajó mentiben ezt halljuk, hogy a Tserneli, Ománi és minden hegyi, azaz a nagy bükkben lévő Helységek Lakóji *Barkók*, és *Barkóknak* neveztetnek, lakó földjüket ismét *Barkóságnak*.”³¹ Mai ismereteink szerint ezt a szöveget és az 1834. évet tekinthetjük a *Barkóság* tájnév legkorábbi írásos említésének. A *Regélő Pesti Divatlap* egyik népismertetése 1843-ban írja a Sajó-völgy magyar lakosságáról: „... nem olly buták, mint a mátrai palóczok, vagy mint a' *barkóság* embere (melly innen alig három óra járás)”.³² A 19. század második felében a *Barkóság*, *Barkófeld* tájnév használata és a barkó népcsoport említése bővebben adatolható.

A borsodi barkókról elegendő itt az *Oszták-Magyar Monarchia írásban és képen* XVIII. kötetére hivatkozni. Annak cikkírója a Borsodhoz tartozó³³

27 Paládi-Kovács Attila, 1968: 179-180, 188. és 2. kép; 2003: 118-119, 140. 2. térkép

28 Komoróczy Miklós, 1903a: 174.

29 Komoróczy Miklós, 1903b: 514.

30 Komoróczy Miklós, 1915: 279-280.

31 *Tudományos Gyűjtemény* 1834. IV.: 130-131. Idézi: Paládi-Kovács Attila, 1982. 5.; 2006: 7.

32 A Sajó-völgyről érkező szerző, Brujman (Benőffy) Soma Egerben iskolázott pap volt, aki 1850-1887 között Dédesen, Bélapátfalván, Arlón volt esperes, plébános. Paládi-Kovács Attila, 1985: 170.

33 Hídvégi Benő, 1900: 230.

(Bél)Apáfalva népéről szólva 1900-ban közölte: „E községben, valamint a tőle éjszakra fekvő helységeiben kun fajta nép települt le, melynek szokása, s nyelvjárása sokban elüt a szomszédos vidék lakosságától. Legközelebb áll a palóczsághoz, melytől barkó névvel különböztetik meg. Vallásra nézve mind római katolikusok.” Istvánffy Gyula 1909-ben 14 községet keresett fel a Bükk-hegység északnyugati előterében. A palócokat kereső, életét nagy részben a palócság néprajzi ismertetésének áldozó kutató csak érintőlegesen említi meg, hogy az itt talált, elszigetelten élő népet „barkók”-nak is nevezik.³⁴

A magyar nép tárgyalkotó művészetét, röviden a magyar népművészetet Malonyay Dezső vezetésével kutató festők, grafikusok, építészek a dokumentálás mellett a borsodi - gömöri barkóság hagyományainak sajátos vonásait kívánták felderíteni. A sorozat V., *A palócok népművészete* alcímet viselő kötetében megjegyzi, hogy „Borsod megyében a Bükk-hegység északnyugati nyúlványai között lakó palócok neve: *barkó*. Megnéztük azt a falucsoportot *Sajópüspöki* és *Hangony* között, amit *Barkóság*nak mondanak, de nem találtunk semmi vonást, ami megkülönböztetné őket a többi palóctól.”³⁵

A *Barkó föld*, *Barkóság* tájnév további előfordulásaival, határainak megvonásával foglalkozó néprajzi irodalom további részletezésétől eltekinthetünk, mivel azok megtalálhatók korábbi munkáimban.³⁶ Vizsgált tájneveink a táj-földrajzi munkákban a 20. század közepéig csak elvétve tűnnek fel. Kádár László sok termékeny szempontot felvonultató tanulmányában az általunk vizsgált három északi tájnév nem bukkan fel, de a *Barkók földje* megjelenik a (Gömör megyei *Hegyhát*) lokalizáló megjegyzés kíséretében.³⁷ (Művében a számos Erdőhát közül egyedül a Temes- és Krassó-Szörény megyei kap említést) A *Hegyhát* tájnevek közül kettőt említ, a baranyait és az általa zalainak nevezett tájat. Utóbbin nyilvánvalóan a Vasi *Hegyhát* értendő. A „Gömör megyei *Hegyhát*” elírás is lehet, valójában „Borsod megyei *Hegyhát*”-ról lehet szó.³⁸ Így nevezi a helyi lakosság a Sajóba ömlő Hangony- és a közvetlenül a Bükk lábánál csörgedező Bán-patak által közrefogott dombságot. Ezt a tájnevet előtag nélkül szerepeltettem a *Barkó föld* elhelyezkedését ábrázoló egyik térképvázlaton.³⁹ Az említett kistérséget a helyiek a Barkósághoz sorolják. A vidék népének tájszemléletét fejezi egy 1960-ban Ózdon elhangzott fogadalom szövege. A kohászati üzemek közötti, a közelgő pártkongresszus tiszteletére rendezett munkaver-

34 Istvánffy Gyula, 1911: 163.

35 Malonyay Dezső (szerk.), 1922: 10.

36 Paládi-Kovács Attila, 1968: 175-178., 188-191., 1982: 5-23.; 2006: 7-23.

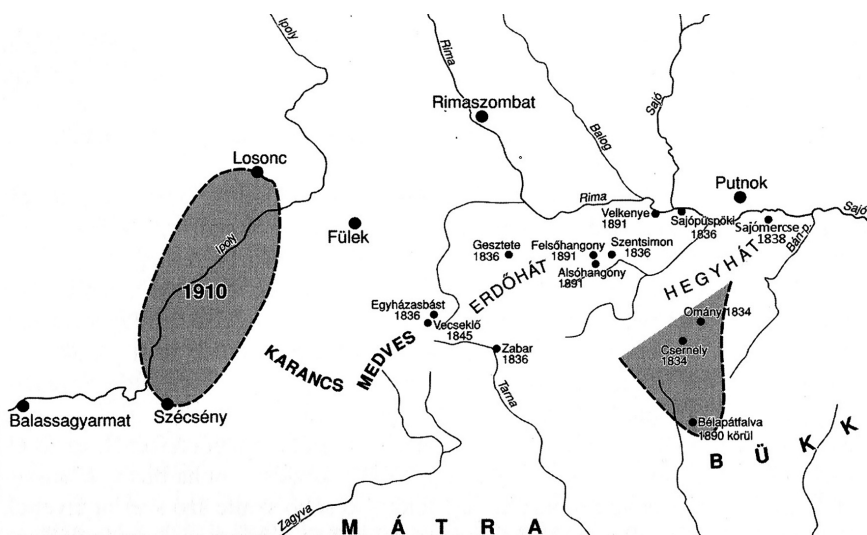
37 Kádár László, 1941: 23-24.

38 Az elírás hátterében az állhat, hogy Kádár László a „Gömöri medence” természetföldrajzi meghatározottságú egységben szemlélte a Gömör-Szepesi Érchegység és a Bükk-hegység által határolt térség dombsági jellegű kistájtait.

39 Paládi-Kovács Attila, 1968: 181.

senyt megnyerő Ózdi Kohászati Üzemek nevében beszélő szakszervezeti bizalmi mondotta: „Mi hegymegi barkók meffogadjuk, hogy a zászlót nem engedjük el Ózdról.”

Az északi népterület most vizsgált néhány tájnévének vizsgálata azt igazolja, hogy a földrajzi térségek megnevezései a századok során változhatnak, cserélődhetnek. Példa rá a Bolhád és a Cserhát esete. Más tájak régebbi neve mellett új név kerülhet használatba és szerepelhet egyidejűleg (csaknem szinonimaként), mint azt az Erdőhát és a Barkóság tájnév használatának 19-20. századi története szemlélteti. A tájhatárok értelmezésében is találhatunk periódusonként változó ingadozásokat. Az *erdőhát* területével kijelölhető Erdőhát a 17-18. században jóval kiterjedtebb volt, mint a millenniumi monográfiák szerkesztésének korában, amikor már a decimális úrmértekeket használták. A Barkóság tájnéve szintén csak ingadozó tájhatárokkal meghatározható. A borsodiak, gömöriek emlékeiben az Erdőhátal nagyjából megegyező vidék értendő rajta, sok gömöri magyar szerint a Medvesalja falucsoportja is a Barkósághoz tartozik. A földrajzi nevek „állandósága”, kontinuitása a kiemelkedő hegyvidékek esetében, mint a közeli Mátra, Bükk, Karancs és Medves, sokkal inkább megfigyelhető, mint az alacsonyabb, folyó- és patak völgyekkel sem mindig lehatárolható dombságok, medence jellegű táj névhasználatában.

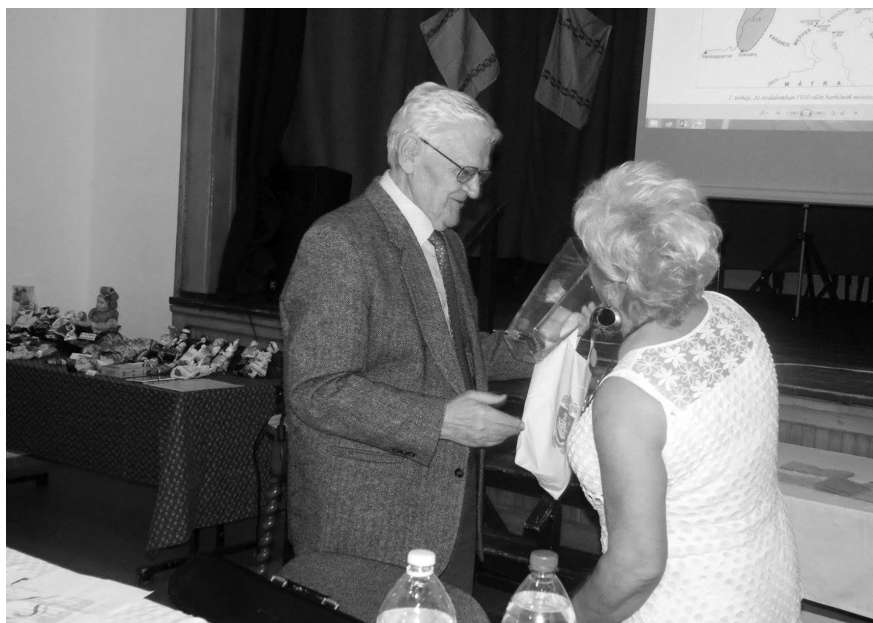
2. térkép: Barkónak nevezett területek 1910 előtt⁴⁰

40 Paládi-Kovács Attila, 1982: 9. 1. térkép

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Anonymus (1977): *Gesta Hungarorum*. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről. Fordította: Pais Dezső. Helikon, Budapest
- Bulla Béla (1962): *Magyarország természeti földrajza*. Budapest
- Fényes Elek (1981): *Magyarország geographiai szótára*. I-IV. Pest
- Hídvégi Benő (1900): Borsod megye. In: *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képbén*. XVIII. Magyarország VI. Budapest. 217-238.
- Hunfaly János (szerk.) (1867): *Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása*. Pest
- Györffy György (1977): Bevezető. In: Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Helikon, Budapest. 7-23.
- Györffy György (1998): *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, IV. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Ila Bálint (1964): A vízimalmok teljesítőképessége a XVII. század végén. In: *Agrár-történeti Szemle* 3-4. 415-425.
- Ila Bálint (1942-1976): *Gömör megye. A megye története 1773-ig*. I-IV. Turul – Akadémiai Kiadó, Budapest
- Istvánffy Gyula (1911): A borsodmegyei palóczok. In: *Ethnographia* 3. 162-166; 4. 222-232; 5. 292-303; 6. 363-368.
- Juhász Dezső (1988) *A magyar tájnévadás. Nyelvtudományi értekezések* 126. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Kádár László (1941): *A magyar nép tájszemplélete és Magyarország tájnevei*. A Magyar táj- és népismeret könyvtára. 3. szám. Budapest
- Kiss Lajos (1988): *Földrajzi nevek etimológiai szótára* I-II. Budapest
- Komoróczy Miklós (1903a): *Gömör-Kishont vármegye népe*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai* c. sorozat. Budapest. 164-204.
- Komoróczy Miklós (1903b): *Tájszók a barkóságból*. In: *Magyar Nyelvőr* 9. 520-526. http://real-j.mtak.hu/5976/1/MagyarNyelvor_1903.pdf (Utolsó letöltés: 2016. augusztus 18.)
- Komoróczy Miklós (1915): *Barkó*. In: *Magyar Nyelvőr* 6. 279-280. http://real-j.mtak.hu/6016/1/MagyarNyelvor_1915.pdf (Utolsó letöltés: 2016. augusztus 18.)
- Kósa László – Filep Antal (1975): *A magyar nép táji – történeti tagolódása*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Magda Pál (1819): *Magyarország és a határőrző katonaság vidékének legújabb statistikai és geographiai leírása*. Pest
- Malonyay Dezső (szerk.) (1922): *A magyar nép művészete V. A palócok művészete*. Franklin Társulat, Budapest
- Paládi-Kovács Attila (1968): *A barkó etnikai csoport*. In: *Műveltség és Hagyomány*. A KLTE Néprajzi Intézetének Évkönyve X. Debrecen. 175-218.

- Paládi-Kovács Attila (1982): A Barkóság és népe. Borsodi Kismonográfiák 15. Herman Ottó Múzeum, Miskolc
- Paládi-Kovács Attila (1985): Magyar tájak néprajzi felfedezői. Gondolat Kiadó, Budapest
- Paládi-Kovács Attila (2003): Tájak, népek, népcsoportok. Válogatott tanulmányok. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Princz Gyula (é. n.) [1936]: Magyarország tájrajza. In: Cholnoky Jenő (szerk.): Magyar föld – magyar faj I. Budapest. 15-341.
- TESz (1967-1976): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1-3. kötet. Főszerk.: Benkő Loránd. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Vályi András (1796-1799): Magyar országnak leírása I-III. Buda

Fotók: Borsodszentgyörgy Község Önkormányzata. Borsodszentgyörgy, 2015